

MIROLJUB

GODINA: II.

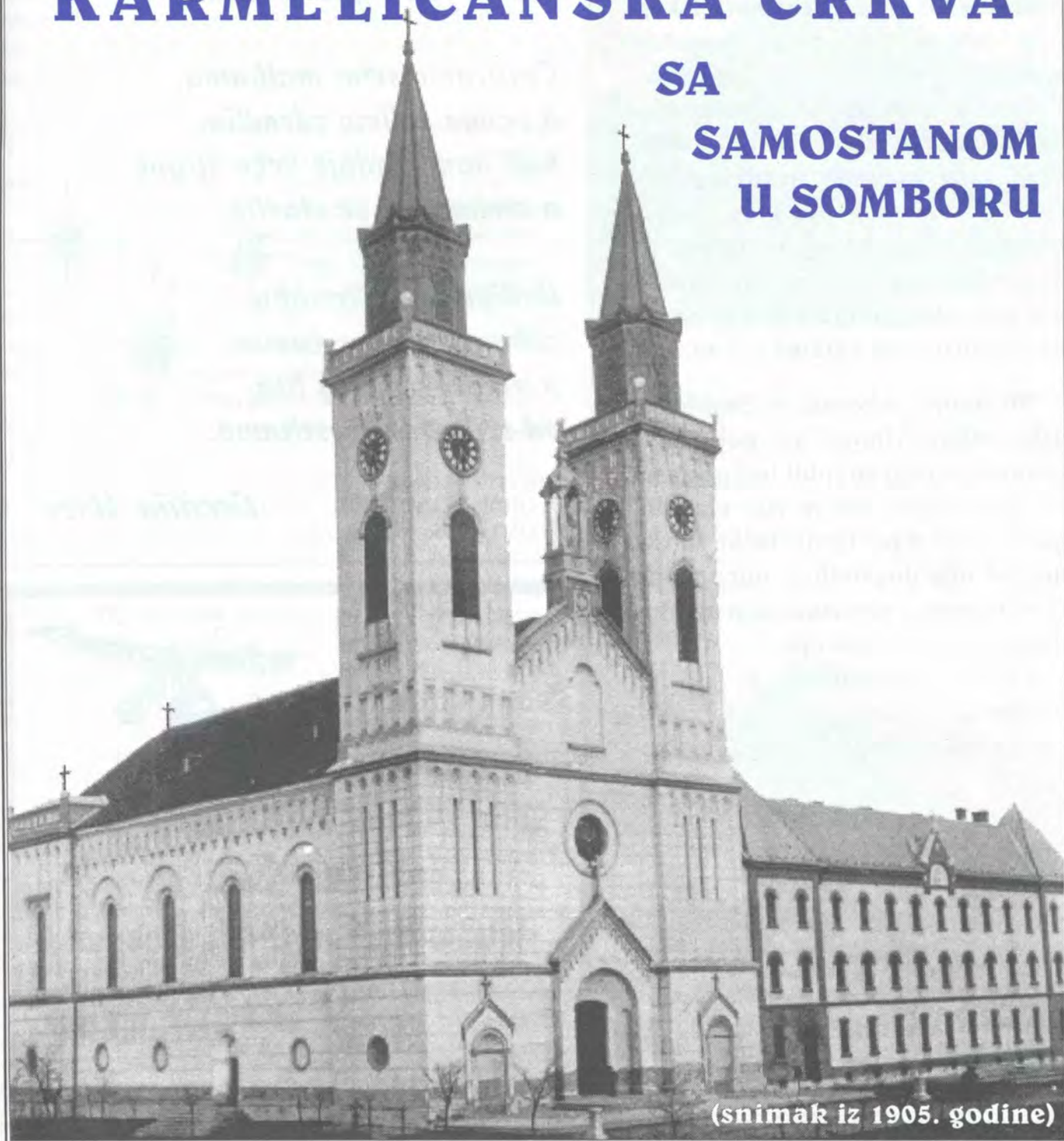
SOMBOR, 1999.

BROJ 4 (8)

KARMELIĆANSKA CRKVA

SA

SAMOSTANOM
U SOMBORU

(snimak iz 1905. godine)

Štovani čitatelji!

U ovim teškim vremenima, kada u somborskim pekarnama ne možemo ni kruh kupiti, teško je uraditi nešto ozbiljno na polju kulture.

Usporavanje rasta našega grada počelo je još nekog Prvog svjetskog rata kada je Sombor izgubio status sjedišta Bačbodroške županije. Politička marginalizacija grada nastavila se i nakon Drugog svjetskog rata kada je grad izgubio sjedište sreza koje je imao jedno vrijeme. A o današnjem statusu je besmisleno govoriti jer je prošlo već nekoliko godina kako je Somboru oduzet čak i status - grada!

Ni stanje privrede u Somboru nije bolje. Mnoga su poduzeća propala, mnogi su ljudi bez posla a, što je najgore, sve je više gladnih ljudi, što se u povijesti Bačke skoro nikada nije događalo u mirnodopsko vrijeme, s obzirom da je Bačka najbolja žitnica Europe.

Ipak se nadamo da će se ovi nepovoljni tokovi uskoro prekinuti i da će naš lijepi grad povratiti svoj značaj.

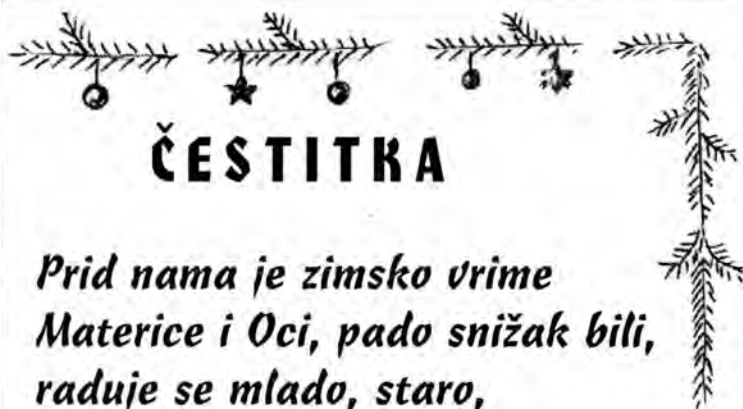
Urednik

Ispravke

1. U prošlom broju "Miroljuba" u članku objavljenom na str. 3, pod nazivom "Iz prošlosti Sombora" u st. 2, prva rečenica treba glasniti: "Prema XVIII. zakonskom članku iz 1741. godine, trebalo je iste godine da se odred somborskih militera rasformira i da se grad - vojnički čanac - potčini nadležnosti županije."

2. Na 2. stranici u potpisu za sliku na naslovnoj strani treba stajati ime ovogodišnje bandašice Tanja Firanj, a ne kao što stoji: Nataša Firanj.

Ispričavamo se zbog ovih pogrešaka.

ČESTITKA

*Prid nama je zimsko vrime
Materice i Oci, pado snižak bili,
raduje se mlado, staro,
stiže Božić i ljubav se dili.*

*Čestitamo svim majkama,
a ocima želimo zdravlja,
kad nam Badnje veče stigne
u srcima bit će slavlja.*

*Godina je na izmaku
zaboravit brige znamo
a dolazak novog lita
od srca Vam čestitamo.*

Cecilija Miler

Svim čitateljima
našeg lista

i svim ljudima dobre volje

čestitamo Božić te

želimo sretnu Novu Godinu!

Uredništvo

ŠEST STOLJEĆA ČONOPLJE

Čonoplja je mjesto sjeveroistočno od Sombora i na sredokračiću puta Svetozar Miletića i Kljajićeva. Od Sombora je udaljena 12 km, sa okolicom je povezana asfaltnim putem i željezničkom prugom Sombor-Vrbas. Čonoplja je podignuta u podnouzju zapadnog dijela bačke lesne terase, koja se zove Telečka. Nadmorska visina sela je 90 m (a u ataru na visoravni, Telečka je i 115 m). Atar sela je među većima u Somborskoj općini, zahvaća 13.406 kat. jutara ili 7.715 hektara, odnosno 77 km².

Najstariji tragovi ljudske civilizacije na teritoriji Čonoplje su iz mlađeg kamenog doba (neolit). Još 1903. godine je na "Useku" otkriveno groblje na kome su pokojnici sahranjivani u zgrčenom položaju. Najznačajniji lokalitet na ovom području je "ciglana" gdje je od 1965. do 1968. godine otkriveno 16 grobova koji pripadaju vremenu iz Seobe naroda, VII. i VIII. stoljeću nakon Krista. Ovim krajevima prolazno su vladali i Rimljani; dokaz je otkriveni bakarni rimski novac cara Konstantina u bašti učiteljevog stana "Bunjevačke škole". Početkom VI. stoljeća u Podunavlje su došli Slaveni i njih ovdje pri kraju IX. stoljeća nalaze Mađari, koji su se tu i zadržali. U prvoj polovini XVIII. stoljeća naseljavao je u većim i manjim grupama katolički živalj u Bačku, pa tako i u Čonoplju.

Čonoplja se spominje prvi put 1399. godine, i to imenom (i u varijacijama) CHOMOKLA, CHOMOKLIA, CHOMOKLAY, CIOMOKLIA, kao dobro plemićke obitelji CZOBOR, a u kome je ubirao desetinu i kaločki Kaptol. Kao naselje pripadalo je Bodroškoj županiji. Ridička obitelj Reg javlja se 1407. godine kao vlasnik Čamakle. Vlasnik Čonoplje bio je i Balaž Pakai; uživao je dio imanja koji je pripadao udovici Petera Vajde 1447. godine. Žigmond Matočini je sa 600 zlatnih forinti kupio Čonoplju 1479. godine; bila je posjed Vitalisa Erdelji Denesfalvija i njegove supruge Katalin, koja je kćerka Lasla Rega. Poslije 5 godina javlja se kao vlasnik Čonoplje obitelj Kišvaldi. Stara obitelj Erdelji nastoji 1487. godine osnažiti svoje pravo na Čonoplju. Nema detaljnih opisa o predjelima i naseljima u starim spisima. Sve se svodi na imena i prezimena pojedinaca ili obitelji koji su vlasnici Čonoplje. Za tadašnje feudalne odnose mađarskog društva to je bilo dovoljno i uobičajeno, jer se život kmetova nije ticao odnosa među feudalnim vlastelinima. Popis naselja i vlasnika iz 1496. godine ukazuje da je Čonoplja vlasništvo Vitalisa Erdeljija. Levai Čeh daje u zalag svoje imanje, Čonoplju u Bogroškoj županiji, koju prima Ferenc Harasti, što će pak ovaj ubrzo vratiti Žigmundu Vajdi, sinu Levai Čeha.

Priznanice su također razlog da posjedi prelaze iz ruke u

Crkva u Čonoplji

ruku, sve dok dugovi ne budu podmireni. Tako je Ferenc Harasti 1508. godine primio sva imanja Žigmunda Levaija, među njima i Čonoplju. Obitelj Revai je vlasnik Čonoplje 1512. godine. Poslije smrti Lasla Revaija njegova su djeca 1519. godine kraljevskom milošću dobila Čonoplju. Od brojnih vlasnika - plemića i imućnijih obitelji, Czobori su bili najmoćniji i najugledniji vlasnici Čonoplje.

Mađarska vojska je poražena u Mohačkoj bitki kolovoza 1526. godine. No, Turci nisu odmah poslije

Unutrašnjost crkve u Čonoplji

Mohačke bitke zaposjeli prostor između Dunava i Tise, već će to učiniti 1541. godine. Tako je Pertel paša zaposjeo 1541. godine i Coborsentmihalj, koji će se od tada zvati Sombor. Stanovništvo mađarske narodnosti je izbjeglo prije nego što će Turci zaposjesti prostor između Dunava i Tise. Dolaskom Turaka ovdje se pojavljuju i srpske obitelji. Pod turskom okupacijom, još 1560. godine, spominje se Chimoklia, kao vlasništvo plemićke obitelji Leve, ali u turskim poreskim teferima spominje se već pod novim imenom kao Čonoplja, pa i Čonopla. Tako iz 1508. godine znamo da je Čonoplja imala 28 "kapija", što znači toliko obitelji (domaćinstava), a 10 godina kasnije 27 obitelji plaća porez. Ovdje se podrazumijevaju samo kršćanski domovi jer Turci su bili oslobođeni tih poreskih obveza.

Dr. Radivoj Simonović je mišljenja da su Turci vrlo rano doveli Bunjevce u Bačku, tako da je već 1543. godine ovdje bilo Bunjevaca. U popisu desetka kaločkog nadbiskupa iz iste godine, spominju se dva sela kod Sombora: Matarić i Mironić. Selo Mironić je bilo između Bačkog Brijega i Gakova i preseljeno je u Čonoplju, gdje i sada živi obitelj Mironički (Dr. Radivoj Simonović: *Etnografski pregled Vojvodine*, Izvod Novi Sad, 1924. god., str. 13).

Među stanovnicima Szentlőrincva već 1522. godine nalazimo nekog Ivana Palecha (Palić), a Palići su razgranata obitelj i u Čonoplji. Prema tome, obitelj Mironički i Palić mogu se smatrati kao najstarije bunjevačke obitelji u Čonoplji.

Oko 1625. godine u Somboru će se pojaviti katolici iz Dalmacije, a 1647. godine beogradski biskup Marin Ibrašimović krizmao je 117 vjernika. Vjerojatno je među njima stanovnika iz Čonoplje. Godine 1685. u Čonoplji je bilo i srpskih obitelji, koje su kasnije napustile Čonoplju i prešle u dio atara slobodnog i kraljevskog grada Sombora.

Turci su napustili Sombor 12. rujna 1687. godine. Kada je austrijska vojska oslobodila Sombor, nju su pozdravili malobrojni stanovnici, hrvatske i srpske narodnosti. Desetak tjedana po odlasku Turaka, tokom studenoga i prosinca 1687. godine, u Bačku je prešlo 5.000 izbjeglica iz Dalmacije i Bosne. Predvodili su ih Dujo Marković i Jure Vidaković. I prije 1687. bilo je u Somboru, pa i u Čonoplji, žitelja hrvatske narodnosti. Ovamo su 1480. godine prispjeli sa franjevcima - dominikanci-

ma. Došli su iz Dalmacije i prirodno je računati da su bili Hrvati. Iako bez točno poznatog datuma, no, svakako nakon izгона Turaka iz Bačke, spadaju i poznate seobe Bunjevaca pod vodstvom šestoro otaca franjevaca. Po spisima biskupa Nikole Plumbe (Winkler pl.: *A Kalocsai és Bácsi érsekség történeti összefoglalás*. 1926, str. 19) ti su franjevci doveli sa sobom "čitavu legiju" Bunjevaca, odnosno 22.800. Iste podatke nalazimo i u knjizi Grgura Čevapovića: "Synoptico memorialis catalogus observ. Min. o. Joannis a Capistrano", str. 264. Svi ti doseljenici dali su novonaseljenoj Čonoplji svoje prve sunarodnjake. Seobom Srba 1690. godine i Sombor je dobio nove žite-

Kalvarija u Čonoplji

lje, zatekavši ovdje Hrvate-Bunjevce i manji broj svojih sunarodnjaka. Po izgonu Turaka iz Bačke nije bilo plemstva niti starih bivših vlastelina, pa je Dvorska komora preuzela u svoje ruke veliki dio plodnog zemljišta; uvodi vojnu upravu, te 1699. godine vrši popis. O Čonoplji nije tada ništa zapisano.

Čonoplja je 1717. godine naznačena na austrijskoj vojnoj mapi "Sombor sa okolinom". Prema mapi Čonoplja je istočno od Sombora. Čonoplja je 1721. godine pustara... Kuga je vladala 1737/38.

godine; desetkovala je stanovništvo Čonoplje. Čonoplja je 1747. imala 21 kuću sa 42 poreska obveznika... Ona se te godine smatra novonastalim naseljem "neoincorporata possession".

Sombor 1749. godine postaje slobodni i kraljevski grad i time gubi neke svoje pustare, među njima i Čonoplju. Čonopljski Bunjevci su 1750. godine, dakle prije dolaska - seobe Mađara i Slovaka (1752), podigli crkvu dugačku 17 i široku 4 hvata, pokrivenu trskom. Crkva je bez tornja i bez zvona. Erdélyhelyi Menyhért (B.B. Vár-

Crkva u Čonoplji početkom XX. stoljeća

megye monog. Zombor, str. 182) kaže: "Druga bunjevačka općina je Čonoplja, gdje su 1750. godine podigli crkvu pod trskom."

Čonoplja, iako je već 1750. godine imala crkvu, sve do 1761. nije imala svoju samostalnu župu. Ona je do 1747. godine potpadala pod Sombor, a u pogledu vođenja matičnih knjiga i do 1752. godine. Njeni stanovnici vođeni su u somborskim matičnim knjigama, od 1752. godine vođeni su u matičnim knjigama rimokatoličkog župnog ureda Svetozar Miletić (Nemes Militics), kome je Čonoplja u vjerskom pogledu pripadala kao filijala do 1761. godine. Prvi čonopljski župnik je 1761. godine Stipan Jerković, kapelan iz Novog Sada, a od 1762. godine župnik je Gal Ferenc koji vodi matične knjige od te godine. Godine 1762. čonopljska crkva je posvećena u čast Svih svetih, koja inače još tada nije imala toranj, ali je imala zvonik sa dva zvona. Čonoplja je te godine imala 500 odraslih i 200 ne-odraslih katolika. O trošku komorske uprave u Čonoplji se 1806. godine zida župni dom za stan svećeniku. Nova crkva Svih svetih je u Čonoplji izgrađena 1819. godine, na mjestu stare. Nova crkva je duga 44, široka 12 i visoka 13 m, toranj je visok 32 m. Gradnju crkve platila je komora. Posvećena je 1821. godine. Na istočnoj strani pored sela, na brdu Telečki, nalazi se groblje sa kalvarijom i kapelom u čast sv. Antunu. Ovdje se svakog lipnja održava proštenje. Godine 1878. na kalvariji su postavljene "štacije". Pred crkvom je 1890. postavljen kameni križ. Dana 26. travnja 1893. godine, na sjeveru, prema Svetozar Miletiću, ispod vinograda, na oko 2,5 km od sela, na VODICI gradi se kapela katedralnog izgleda u čast Gospe Srpne. Proštenje se održava 2. srpnja.

U drugoj polovici XVIII. stoljeća Čonoplja se razvija u veće selo. U njoj su se našli stanovnici bunjevačke, mađarske, slovačke, njemačke, židovske i romske narodnosti. Porast broja stanovništva nije bio brz, ali je za pet decenija Čonoplja među većim naseljima u okolici Sombora. Godine 1756. imala je 384 stanovnika, a 1757. već je njih 550 plaćalo porez. Kako je Čonoplja bila mala, a atari veliki, to se nastojalo naseliti sa 100 mađarskih ili slovačkih obitelji katoličke vjere. Dana 11. lipnja 1752. godine upućen je poziv mađarskim i slovačkim obiteljima za naseljavanje Čonoplje uz obećanje da će, pored ostalog, biti oslobođeni plaćanja poreza u trajanju od 4 godine, crkvenog doprinosa i dr. Naseljavanje je teklo tokom 1752. i narednih godina. Doseljeni Slovaci su se vremenom pretopili u Mađare, s kojima su se i doselili i već se u canonskim visitama 1813. god. i ne spominju! Sa pridošlim doseljenicima bile su i dvije plemićke obitelji, i to Zelenka, malo-plemićka obitelj iz malog slovačkog sela sjeverne Ugarske: Nagy Örvistye - u županiji Nyitra. Bez sumnje je da je ova obitelj slovačka. I za još jednu obitelj - Farkaš - kaže se u popisu bačkih plemića iz 1848. godine da je plemićka, čiji se predak, kao putujući krojački pomoćnik iz B. bahigvéga - županija Vaš, naselio 1840. godine u Čonoplji.

Ivan Burnać

HRVATSKI BAN JOSIP JELAČIĆ U SOMBORU

Josip pl. Jelačić, hrvatski, slavonski i dalmatinski ban, rođen je u Petrovaradinu 16. listopada 1801. godine. Umro je u Zagrebu poslije duge i teške bolesti 19. svibnja 1859. godine.

Početkom lipnja 1849. godine austrijske snage, pod vrhovnom komandom generala J. Hajnaua, nalazile su se sa Južnom armijom, pod komandom Josipa Jelačića, na Francovom kanalu (Veliki kanal). Poslije uspjeha kod Kaća, Novog Sada i Starog Bečjeja (Bečjeja), Jelačićeve trupe su, pod vodstvom kapetana Rezničeka, 19. lipnja ušle u Sombor. Jelačić nije ostao u Somboru, već je nastavio napredovanje i istoga dana bio na obalama Dunava kod Bezdana.

Stara uprava u Somboru naravno nije dočekala banove trupe, nego je blagovremeno pobjegla. Adalbert Putnik, koji je tada bio podžupan, predao je svu vlast novom Odboru, sa nalogom da oni bdiju nad javnom sigurnošću.

Rezniček se 21. lipnja pojavio na sjednici Odbora gdje je između ostalog izjavio: "Ban vas je pozdravio da se ništa ne bojite; parasnici neka rade svoj posao, majstori također i ostali; nikog nek se ne boje i ako su otišli pozovite ih kući ... Ban sopstvenim životom garantira, da se nikome neće dogoditi ništa loše."

Hrvatske pošte i telekomunikacije su 1. veljače 1992. godine, u nizu maraka "Hrvatski velikani" izdali poštansku markicu sa likom Josipa pl. Jelačića, a na Pošti u Zagrebu bio je u upotrebi i prigodni žig.

Ivan Burnać

BUNJEVAČKA PISANA RIJEČ XVIII. STOLJEĆA

Negiranje postojanja bunjevačke književnosti nije nova kategorija. Još István Iványi je doslovce pisao: "Bunjevačke književnosti nema, jer ovaj narod postupno se mađarizira, sinovi njegovi stekli su spoznaje na mađarskom jeziku i na njemu pišu..." (István Iványi). Nisu rijetki ni kasniji pokušaji da se bunjevačka književnost svede samo na dilentatizam. Neosporno je da je među mnogobrojnim spisateljskim djelima malo ili srazmjerno manje književnika u pravom smislu riječi, ali je isto tako neosporno da su sva djela, bez razlike, prosvjetiteljskog karaktera pisana sa željom da se dopre do svojih sunarodnjaka rješavanjem povijesnih, pravopisnih i vjerskih pitanja.

Osnovna karakteristika bunjevačke književnosti XVIII. stoljeća jest vezanost za svećenički stalež, odnosno crkvene poslenike uopće. U ovom stoljeću najzaslužniji su franjevci Bosne Srebrene.

Sudeći prema Bernardinu Unyiu, prvi pisani dokument je djelo FRA MARINA NIKOLAUSA "Raj duše" (Hortus animae) iz 1567. godine. Na žalost, osim ovog podatka o samom djelu nema nikakvog traga kao ni o samom autoru. Ali zato su djela MIHAJLA RADNIĆA (1639-1707) tiskana u Rimu 1683. godine sačuvana. To su djela "Pogargjene ispraznosti od svieta u tri diela razdjeljeno, sloxeno i izvadjeno u jezik slovinski-bosanski iz S. pisma" i "Razmiscglagna pribogomiono od glubin Boxye" (Razmišljanja o ljubavi Božjoj). Radnić piše slavensko-bosanskim jezikom, pa je njegova književna zasluga prvenstveno što su ova djela spomenici onovremenog jezika i pisma našeg naroda. Osim književnih zasluga Radniću se pripisuju i aktivnosti značajne za seobu Hrvata u Bačku.

Prve poduke iz pravopisa, moralne dogmatike, crkvenog prava i povijesti Crkve pisane latiničnim pismom i ikavicom (najčesto tzv. bosančice) nalazimo u djelima FRA LOVRE BRACULJEVIĆA (1685-1737), a napose u djelu "Uzao scerafinske naški goruchie ljubavi" (Uzao serafinske naški goruće ljubavi), koje je obelodanjeno u

Budimu 1730. godine. Objavljeno je od istog autora i djelo, također pisano latiničnim pismom i ikavicom, "Rdzagovor prijateljski medju kerstjaninom i ristjaninom pod imenom Frančeska i Theodora" u Budimu 1736. (Razgovor prijateljski među kršćaninom i hrišćaninom po imenu Frančeska i Teodora).

Nešto mlađoj generaciji pisaca pripada EMERICUS (MIRKO) PAVIĆ koji je u svojim djelima opjevao djelovanje franjevaca u Slavoniji i Ugarskoj, i slovinskim i ilirskim krajevima, a pisao je i savjete za zdrav život u stihu, nekakvu vrstu higijeničarskog priručnika. Poznata djela su mu "Nadodanja glavni događaja k Razgovoru ugodnome naroda slovinskog" (Pešta 1768) i "Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kršćanskog za mladež" (Budim 1769), te spomenuti higijeničarski priručnik pisan u stihu "Skorup od ljekarije ili Saberitanski nauci

U Z A O

Scerafinske (naški) goruchie ljubavi,
tri put svezan *Tanja Prčić*
To jest

KRATKO, ALI TEMEGLITO

popislagne pocetka, ukoregniegnia, i
rasciregnia davnascgniegh poglavitogh, iliti Archi-
Brattinstva konopnogh pojassa Patriarke svetoga Oca Fran-
czescka, uzdighnutogh odavna u Czarkvi i manastiru male Brattje Redovni-
ckogh obsluxegnia, sinovah istogh Patriarke, Provinczie srebrno Bosanske,
u Kraglievskomu, i slobodnomu Gradu Budimu, poglavitomu
Macxarske zemglie.

Joanna U TRI DIJLA RAZDIGLIENO *Bićkov*
Od Koib

PARVI MECHIE PRID OCSI, KOREN,

pocetak, rasciregic, otaištva, i duxnosti potribitogh
obsluxegnia, Brattinstva. Drugi tomacli oprosctegnia, i daje
mloghe lipe, i potribite nauke zdravom karitianskom virovagniu, ufagniu i
Eogogliubnom dilovagniu kripostih. Trechi pripisuje zakon vladagniu, posebitom, i
opchicnom, Brattinstva; i brol oprosctegnia, kojase s'obsluxegniem istoga dobivaju.

SVE PRIPRAVGLIENO, SLOXENO, I POD

tlacs dato, s'trudom, is'perom O. F. LOVRE BRACSUGLIE-
VICHIA, Zavitnika spomenutogh gori Rēda, i Provinczie, Sctiozca poghla-
vitogh svetoga Bogoslovstva, u Skull, i manastiru svetogh Oca Frančescka, istogh
Rēda i Provinczie, u imenovanom Gradu, godine 1730.

PRIPIJSANO I PRIKAZANO NA POSCTEGNIE, FALU,
i diku istogh uzvisenogh, i po svem svitu slavno-glasnogh Brattinstva; offo-
bito skupljenih, sjegignienih, i svezanih s'pojassom istoga, pod vladavju i upravglie-
gniem Provinczie srebrno Bosanske, s'koizuje trosckom tlaćenom.

S' DOPUSSCHIEGNIEM STARESCINAH.

U Budimu, po Ivanu Giurgiu Nottenstein, Sctampaturu.

KNJIŽEVNOST NAŠEG NARODA

kako se dobro zdravlje uzdržati može", (Budim 1768). Većinu svojih djela pisao je na hrvatskom jeziku, točnije, od 18 poznatih samo sedam je na latinskom jeziku. Tragajući za piscima koji su se služili hrvatskim jezikom nailazimo na LUKU KARAGIĆA, gvardijana u Baji, Budimu i Osijeku i predstojnika samostana u Somboru. Pišući svoj molitvenik "Molitvena knjižica" služio se bosančicom. Sačuvana je i zbirka propovijedi NIKOLE KESIĆA, prof. filozofije (1709-1739), u zbirci kojoj je sam autor dao naslov "Epistole i Evandjela priko sviju nedilja i blagi dneva svetih godišnji". Zbirka je objavljena u Budimu 1740. godine. Plodan pisac bio je i JOSIP ANTUN KNEZOVIĆ. Uglavnom se bavio prijevodima, a u budimpeštanskoj knjižnici čuvaju se njegova djela u rukopisu "Lilian od nebesa i lipa ruxica preneseno iz nemacki knjiga u slavni slovinski iliricki jezik".

GRGO PEŠTALIĆ je svestrani franjevac koji se bavio filozofijom, bogoslovijom i književnošću, a radio je kao profesor u Baji i Mohaču. Napisao je četiri filozofska i dva književna djela: "Dostojna plemenite Bačke starih uspomena sadašnji i drugi slavinske krvi delijah slava Bačkim plemićem s prigodom čuvanja svete krune i okrunjenja Leopolda II-ga Domorodca u Baji prikazana", (Kaloča 1790) i knjižica "Utišenje ožalostjenih u sedam pokornih pisama kralja Davida", (Budim 1797). Filozofska djela je pisao na latinskom jeziku.

Zajedničko svim navedenim djelima i njihovim autorima jeste da su autori, uglavnom franjevci, željeli pisati na svom jeziku i za svoj narod. Doprinijeli su rješavanju naših kulturnih, jezičkih i pravopisnih problema. Treba napomenuti i druge autore koji su pisali na latinskom (onovremenom jeziku učenih ljudi), koji nisu toliko doprinijeli razvitku našeg jezika ali su pokazali stupanj naobrazbe našeg naroda u XVIII. stoljeću. Među inima su najpoznatiji FRA PAVAO iz Baje ("De gratis atque eneficiis Beatae Viring M Raduge in Hungaria), LUKA ČILIĆ koji je 1755. izdao zbirku pjesama "Paeon festivum in honorem d d Cholnic" i djelo "Directa ad coclum via".

Nadalje, BARTOL JURKOVIĆ - pisac filozofskih spisa, LOVRO BRAČULJEVIĆ MLAĐI - profesor Visoke škole u Budimu, TADIJA BOŠNJAKOVIĆ - ravnatelj gimnazije u Somboru, LADISLAV SPAJIĆ, JERONIM JAKOČEVIĆ, ANTUN PERECKI, svi su oni pisali na latinskom jeziku čime su njihova djela bila i manje poznata širem sloju ljudi.

U XVIII. stoljeću susrećemo i znanstvenike među bunjevačkim Hrvatima. Napose IGNJATA DOMINIKA MARTINOVIĆA koji je uvršten u Enciklopediju Jugoslavije, Jaroslava Šidaka izdatoj u Zagrebu 1965. godine, str. 6 i ADALBERTA ADAMA BARIĆA (1742-1813).

Antonija Čota

Cecilija Miler, Sombor

ZAHVALJUJEMO NAŠIM DAROVATELJIMA

1. ZZ "Salaši" Sombor
2. Ivan Burnać
3. Stipan Vuković
4. Emilija Dorotić
5. Mata Matarić
6. Karlo Logo
7. Estera Krajninger
8. Radio i TV "Spektar" Sombor
9. Ana Hartl
10. Ana Burg
11. Marija Turkalj, B. Monoštor
12. D.D. "Boja" Sombor
13. Fabrika akumulatora "Trepča" Sombor
14. Cecilija i Gustav Miler
15. Stipan Lukić
16. "Hram" vl. Dragan Šantor
17. Gojko Zeljko

www.tippnet.co.yu

INTERNET

TippNet
.co.yu

---

provider

U SUBOTICI

- 30 ulaznih linija na 654-321
- 128K zemaljskog linka
- 512K sopstvenog satelitskog linka

555 765

Braće Jugovića br. 5.
Subotica

KARMELIĆANSKA CRKVA U SOMBORU

*Karmelićanska crkva u gradnji
snimljena krajem XIX. stoljeća*

Zavirimo u prošlost

Devetnaesto stoljeće je za Sombor bilo razdoblje najvećeg napretka kako u razvoju grada tako i u političkom značaju kao sjedištu županije. Godine 1867. nastaje Austrougarska monarhija. Godine 1874. je 279 bunjevačke djece pohađalo Rimokatoličku narodnu školu. List "Bunjevac" počinje izlaziti 1882. a uređuje ga Ivan Burnać. Horvatović je vlasnik omnibusa koga vuku konji, a saobraća do Bezdana i Dunava tako da putnici mogu stići na lađu koja ide do Pešte i Beča.

U Somboru radi parni mlin, pivara, proizvodi se ocat, rakija, liker, užarija, cigle, pletene korpe... Tiskan je "Bunjevačko šokački kalendar", završena je izgradnja kazališta. Na velikoj svečanosti pred prvu predstavu pozdravni govor je održao dr. Edo Margalić. Gradi se kameni put Sombor-Krnjaja (Kljajicevo). U Somboru je sahranjen general Ignjac Fratrić. Godine 1883. osniva se Istorijsko društvo Bačbodroške županije.

Godine 1885. je štampan časopis "Neven", a uređuje ga Mijo Mandić. Stipan Vujević u svom članku predlaže da "Neven" umjesto ikavice prihvati ijekavicu kao književni jezik hrvatskog naroda. Osnovano je udruženje advokata Bačbodroške županije. Osnovnu rimokatoličku školu pohađa 1300 djece. Aktivno radi "Pučka kasina". Godine 1887. je izbušen arteški bunar ispred Gradske kuće. Osnovana je Somborska pjevačka škola i zbor, kao i Rimokatolička ženska građanska škola. U Šaponjama i Bukovcu iskopani su ilirski predmeti iz vremena prije Krista i to: oružje, oruđe, glineno posuđe, narukvice, urna...

Na sv. Franju 1888. održan je "Divojački vašar" ispred karmelićanske crkve u gradnji.

Prosječni prinosi žitarica u Bačkoj po jutru su: pšenice 885 kg, ječma 927 kg i zobi 708.

Pariska ulica je asfaltirana 1881. a telefoni se uvode u Somboru 1893. godine. Gradi se parni mlin kod

željezničke stanice. Osnovana je Rimokatolička škola za odgajatelje. Car Franjo i njemački car Viljem dolaze u lov kod Bačkog Brega. Tom prilikom im sviraju somborski tamburaši. U Somboru se uvodi električno osvjetljenje 1895. Car Franjo je imenovao dr. Edu Margalića, direktora Gimnazije u Somboru, za profesora hrvatskog jezika na Katedri za filozofiju Mađarskog kraljevskog sveučilišta u Budimpešti.

Gradi se pruga od Sombora prema Novom Sadu i prema Baji. Somborski tamburaši odlaze da sviraju u Zagreb, Sarajevo i Hercegovinu. Lajčo Budanović postaje kapelan 1897. godine, a kasnije je imenovan biskupom u Subotici. Dr. Stjepan Vojnić je veliki bačbodroški župan slobodnog kraljevskog grada Sombora. Uređuje se prostor ispred županijske palače i park. U Somboru je 1899. rođen Antun Matarić koji je nakon Prvog svjetskog rata u Somboru osnovao ogranak Hrvatske seljačke stranke a 1936. osniva Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo "Miroljub". Počinje sa radom Muzička škola i somborsko udruženje filharmoničara. Gradi se pruga Sombor-Stari Bečej.

Karmelićanska crkva snimljena 1904. godine

Gradnja karmelićanske crkve

Somborska crkvena općina obratila se gradskoj upravi 1818. godine molbom da dozvoli gradnju katoličke crkve u somborskom predgrađu "Banat" i da ustupi zemljište za gradnju, jer crkva Presvetog Trojstva ne može primiti sve vjernike. Ovoj molbi je udovoljeno i naredne godine ing. Ferenc Gfeller izradio je plan crkve. Na početak gradnje, nažalost, moralo se čekati 40 godina jer je gradski Senat tek 1850. dodijelio zemljište za gradnju.

Crkvena općina je izabrala komisiju za gradnju crkve čiji je predsjednik bio Pavle Ballun, veleposjednik, a članovi Pavle Kovač, Mihajlo Kockar, Karlo Bunji, Lovro Falcione, Karlo Gfeller, Josip Marković, Martin Gottlieb, Jovan Mayer, Antun Matarić i Antun Džinić. Odbor je načinio predračun troškova i pozvao vjernike na darivanje. Katolički biskup Kuntz je dao suglasnost za gradnju crkve i priložio 1000 forinti. Vjernici su potpomagali gradnju u novcu, građevinskim materijalom i radnom snagom.

Temelji su iskopani i polaganje kamena temeljca je obavljeno 17. listopada 1860. godine. Prvu ciglu je položio somborski župnik Ernest Keller, drugu sončanski župnik Josip Parčetić, a treću Aleksa Simonović, ispred gradskog Senata. Svečanost su upotpunili prigodni govori, zvonjava zvona i pucnjava. Vidjevši da im se stara želja ostvaruje, vjernici su užurbano prikupljali novčana sredstva i fizički sudjelovali u gradnji. S manjim prekidima gradnja je trajala 15 godina. Zatim dolazi do dugotrajnog zastoja u gradnji zbog nedostatka sredstava. Mjerodavni su se vodili mišlju tokom 1883. i 1890. godine da postojeće zidove sruše i da se od tog materijala izgradi manja crkva. Srećom, vjernici nisu htjeli ni da čuju o tome pa je somborski advokat dr. Žigmund Turski sazvao miting na kom je narod odlučio da se nastavi sa gradnjom pa je izabrana nova komisija.

Uz pomoć mnogobrojnih darodavaca, somborske crkvene općine i kaločkog nadbiskupa koji je još u dva navrata dao zamašne priloge, gradnja crkve se privodila kraju. Tornjevi crkve su podignuti 1903. godine, a na pročelje crkve stavljen je kip sv. Stjepana, rad somborskog kipara Čomo Janoša. Velike orgulje su stigle iz Salzburga. Kao darodavci javljaju se mnoge somborske obitelji; tako je oltar sv. Ane bio dar obitelji Pekanović, a oltar sv. Vendelina je poklonio Karlo Hameder.

Crkva je velikih dimenzija - dužine 80 m, širine 21 m i visine 30 m. Tornjevi su visoki 77 m. Karmelićanska crkva je završena i posvećena 20. kolovoza 1904. godine. Istovremeno započinje gradnja karmelićanskog samostana uz samu crkvu, koji je završen i posvećen 14. svibnja 1905. godine.

Josip Z. Pekanović

DOLAZI ZIMA

Draga dico mila
Da bi bila rima,
Moram da vam kažem
Skoro stiže zima.

Ujutru je magla
Pa i kiša lije,
A sunce se zlatno
Za oblake krije.

Za oblak se skloni
Pa opet proviri
Jer je zlatno i veselo
Nemož da se smiri.

Ali neka, neka dode
I ta snežna zima,
Jer zima za dičicu
sto radosti ima.

*Kata Šteli
rođ. Kalčan*

Velike orgulje
izradila je tvrtka Mauracher (Salzburg)
1926. godine

IZ AKTIVNOSTI ŠAHOVSKE SEKCIJE

Završen memorijalni turnir "Franjo Matarić"

Memorijalni Šahovski turnir "Franjo Matarić", u okviru prvenstva KUD-a "Vladimir Nazor" za 1999. godinu, koji je okupio 20 sudionika - članova Društva, poslije zanimljive i neizvjesne igre je završen. Pobjedio je Josip Pozder sa 13,5 bodova, drugi je Andrija Četković s istim brojem bodova. Treće mjesto pripalo je Zoltanu Šefer koji je osvojio 12 bodova, a četvrti s istim brojem bodova je pročelnik Šah sekcije Miloš Tumbas; zatim slijede ostali.

Z. Č.

FOLKLORNA SEKCIJA

Gostovanje u Pečuhu

Folklorna sekcija KUD-a "Vladimir Nazor" iz Sombora gostovala je 18. i 19. rujna ove godine u susjednoj Mađarskoj u gradu Pečuhu. Poslijepodnevni defile gradom završen je izvođenjem koreografije bunjevačkih igara na otvorenoj pozornici.

Navečer istoga dana održan je koncert u "Domu za djecu i omladinu" u istom gradu. Pored našeg Društva, koje se predstavilo izvornim ostvarenjem "Kolo na Dove - kraljički običaj", bilo je tu i društava iz Republike Hrvatske i Republike Mađarske. Nastup je bio dobro organiziran i zapažen.

Narednog dana, 19. rujna, domaćini su nam organizirali popodnevni koncert u mjestu Salanti, blizu Pečuha. Domaćini su se i ovoga puta pokazali kao izvrsni organizatori. Poslije divnog ručka, u prostorijama Doma kulture Salanta, održan je spomenuti koncert zajedno sa još jednim KUD-om iz Republike Hrvatske.

KUD "Vladimir Nazor" predstavio se s dvije koreografije bunjevačkih igara i "Kolom na Dove".

Antun Knežević

FOLKLORNA SEKCIJA

Takmičenje u Sečnju

U Sečnju, udaljenom oko 30 km od Zrenjanina, održan je 2. 10. 1999. godine "Festival folklorne tradicije Vojvodine, Sečanj '99". Festival je takmičarskog karaktera. Naime, to su ujedno bile i kvalifikacije za republičko takmičenje.

U februaru ove godine održano je općinsko takmičenje folklornih grupa u Čonoplji. O tome je pisano u ranijem broju "Miroljuba".

Pored velikog broja takmičara, oko 20 grupa, i jake konkurencije, naša Folklorna sekcija uspila se plasirati među najbolja tri KUD-a. Ovako visok plasman bio je i uvjet da se KUD "Vladimir Nazor" iz Sombora pojavi i učestvuje u Sečnju na gore navedenom festivalu, tj. kvalifikacijama za republičko takmičenje.

Na ovom festivalu bilo je 19 takmičara iz cile Vojvodine. Naše Društvo se predstavilo starim bunjevačkim običajem "Kolo na Dove". Folklorna sekcija našeg Društva na ovom festivalu pokazala je u nastupu zrelost, uvežbanost i veliku originalnost kako izvođača i igrača, tako i pratećeg orkestra. Pohvale su stizale od drugih sudionika programa, a i od stručnih lica koja su mirodavna za ocinjivanje u domenu folkloru.

Do pisanja ovih redaka nismo zvanično saznali od strane komisije o našem plasmanu na navedenom takmičenju. Postignut je zapažen nastup, a o nagradama drugom prilikom.

Ana i Antun Knežević

FOLKLORNA SEKCIJA

Gostovanje u Nišu

Od KUD-a "Mladost" iz Niša stigao nam je poziv za gostovanje od 5. do 7. 11. ove godine. Povod ovom gostovanju je proslava 18. godišnjice osnivanja KUD-a "Mladost" iz Niša pod nazivom "Sabor narodnog stvaralaštva - mladost u igri i pesmi". Spomenuto Društvo gostovalo je ovog lita u Somboru kada su bili naši gosti. U prigodnom programu nastupila su tri KUD-a, a naša Folklorna sekcija darovala je domaćinu sliku koja je izrađena u našoj Likovnoj sekciji. Nastup naših folklorša bio je zapažen i dobro prihvaćen od publike.

U slobodnom vrimenu obišli smo najvažnije spomenike kulture u Nišu i tako naučili nešto više iz njegove prošlosti.

A. K.

Bački Monoštor

PROSLAVA GOSPE FATIMSKE

Župljani župe sv. Petra i Pavla iz Bačkog Monoštora 13. listopada točno u podne započinju svečanu svetu misu u čast Gospe Fatimske. Ove godine svetu misu je predvodio karmelićanin o. Bernardin Vizmek u nazočnosti desetak svećenika iz Bačke. Ovo je 57. put kako Monoštorci svečano časte lik Majke Božje Fatimske u znak zahvalnosti što ih je čuvala i sačuvala od mnogih nedaća. Gospa nas nije ostavila. To je zavjetni dan Monoštoraca. Došli su nam hodočasnici iz Sombora, Sonte, Tavankuta, Subotice i Bačkog Brega. Radovali smo se tome. Lipo je kad nas ima puno da zajedno slavimo i častimo Majku Božju Fatimsku. Kod oltara Majke Božje slijedili su pozdravi dice. Recitacije je napisao mještanin Ivan Pašić. Mladi su se obukli u lipe šokačke nošnje.

Poslije svečanog blagoslova za vjernike i hodočasnike priređena je mala zakuska u restoranu "Kod Zorana".

Hvala dragom Bogu na lipom vrimenu. Hvala pivačima i svima koji su doprineli ovoj organizaciji.

Hvala Ti, Majko Božja!

Marija Turkalj

PČELARSTVO

Na Spensu u Novom Sadu održana je promocija Svjetskog sajma pčelarstva 25. listopada 1999. godine. Tom prilikom je nastupio KUD "Silvije Strahimir Kranjčević" iz Bačkog Brega sa svojim bogatim programom. Ovu manifestaciju je organizirala turistička agencija Kompas.

NOGOMETNI KLUB "BAČKA"

Malo je poznato da je KUD "Vladimir Nazor" iz Sombora imao i svoju nogometnu momčad. To je bilo nakon Drugog svjetskog rata kada je Društvo radilo pod imenom "Hrvatski prosvjetni dom". Boje "Hrvatskog doma", kako ga i danas nazivaju Somborci, tih godina je branio Nogometni klub "Bačka".

NK "Bačka" je bio uključen u natjecanje u okviru lokalne nogometne lige a igrao je utakmice u Bačkom Monoštoru, Karancu, Odžacima, Vrbasu, Kljajićevu...

Trener momčadi je bio Matija Bogdan, vratar Ivan Bogišić, a igrači: Matija Karajkov, Franjo Herman, Nandor Eustahio, Đula Parčetić, Stipan Eustahio, Stipan Gunić, Ištvan Bala, Mesli Tordi, Đusika Engart i Mijo Eustahio.

Stipan Pekanović

NK "BAČKA" Sombor

Globus
stamparija brze usluge

24000 Subotica, Otmara Majera 10 - Tel./fax: (024) 551-202, 553-142

Želimo vam srećnu Novu

2000

godinu

HRVATI U MAĐARSKOJ

U Republici Mađarskoj živi oko 90.000 Hrvata koji su nastanjeni duž Dunava (Kaloča, Baja, Mohač, Pečuh, Šikloš), i zapadne državne granice prema Austriji (Kanjiža, Šopron, Đur, Sombathelj), te u Budimpešti i okolici. U ovim krajevima žive Hrvati: Bunjevci, Šokci, Gradišćanci, Podravci, Pomurski i Racki. Svi su oni ponosni na svoj uži zavičaj, ali su svjesni da pripadaju velikom hrvatskom stablu. To je narod koji uglavnom živi na selu i salašima u blizini većih gradova. Znatniji broj Hrvata živi i u gradovima (Budimpešti, Pečuhu i Baji).

Stari su hrvatski korijeni na ovom ugarskom području, a duhovno i kulturno bogatstvo Hrvata u Mađarskoj svakako iznenađuje.

Nakon društvenog prevrata mađarska se javnost suočava s istinom i stvarnošću o tzv. "jugoslavenskoj" narodnosti pod koju su podrazumijevali sve Hrvate, Slovence i Srbe koji žive u Republici Mađarskoj. Sve do 1990. godine funkcionirao je "Savez Južnih Slavena" koji se nakon raspada SFRJ i sam raspao.

Od 1990. godine formiran je "Savez Hrvata u Mađarskoj" koji je u novim društvenim uvjetima zastupao kolektivna i individualna prava i interese Hrvata u Mađarskoj.

Kako samouprave čine temelje demokratskog društva, stvaranje i djelatnost manjinskih autonomija Parlament Republike Mađarske smatra jednim od najvažnijih uvjeta za ostvarivanje specifičnih prava manjina. Donijet je ZAKON O PRAVIMA NACIONALNIH I ETNIČKIH MANJINA U REPUBLICI MAĐARSKOJ po kojem je u članku 5 "ustavno pravo manjina u Republici Mađarskoj osnivanje lokalnih i manjinskih samouprava".

Lokalni su izbori 1994. godine stavili narodnosti, pa tako i Hrvate, pred veliko iskušenje. Prvi put u svojoj povijesti manjine su mogle odlučivati hoće li se organizirati po vlastitom izboru te samostalno odrediti put kojim će se izboriti za svoju nazočnost na političkoj sceni višestranačkog života Republike Mađarske.

Nacionalne manjine su manjinski samoupravni sustav objeručke prihvatile kao jedan suvremeni demokratski model za rješavanje manjinskih

interesa u okruženju većinskog naroda. Za učinkovitost samouprava nije bilo dovoljno izići 1994. i 1998. godine na izbore za manjinsku samoupravu i izabrati svoje zastupnike u Zemaljskoj Samoupravi Hrvata u Mađarskoj.

Važno je uspostaviti i održati čvrste veze s matičnom državom Republikom Hrvatskom o čemu brine posebno formirani Vanjsko-politički odbor.

Zahvaljujući ovim izborima Hrvati u Mađarskoj dobili su oko 130.000 glasova i time dokazali da nisu samo jedna amorfn masa i nisu jedna folklorna skupina bez nacionalnog imena, ponosa, identiteta i političke svijesti, već da su nacionalna manjina s bogatom prošlošću na ovim prostorima, s jasnim ciljevima u ostvarivanjima svojih prava. Od 1998. godine (nakon drugih izbora) Hrvati u Republici Mađarskoj imaju sljedeće organizirano:

KROVNA ORGANIZACIJA se zove HRVATSKA DRŽAVNA SAMOUPRAVA sa sjedištem u Budimpešti. Najviši organ upravljanja je Skupština Hrvatske državne samouprave koja broji 39 članova. Predsjednik Skupštine u ovom četverogodišnjem mandatu je dr. Mijo Karagić. On i dopredsjednik su jedini profesionalci. Rad Skupštine podupire i 7 Odbora:

- Odbor za gospodarstvo, financije i nadzor
- Odbor za odgoj i obrazovanje
- Odbor za mladež i sport
- Odbor za medije i nakladništvo
- Odbor za kulturna, vjerska i druga pitanja
- Odbor za Poslovnik i pravna pitanja
- Vanjskopolitički i integracijski odbor.

Na prvoj sjednici Skupštine prihvaćene su glavne zadaće HRVATSKE DRŽAVNE SAMOUPRAVE:

- Izrada koncepcije za izgradnju kulturne autonomije
- Stabiliziranje institucionalnog zaleđa
- Jačanje društvene uloge hrvatskog jezika
- Organiziranje izdavačke djelatnosti
- Izrada programa za školu

- Izgradnja suradnje između mjesnih hrvatskih samouprava i HDS-a
- Politička integracija Hrvata u Republici Mađarskoj
- Čuvanje jedinstva u Republici Mađarskoj
- Učvršćivanje odnosa HDS-a i matične države Republike Hrvatske.

Za izvršenje svih zadaća, odluka i odobrenih programa zadužen je ured HDS-a.

Zastupnici se biraju na lokalnim i županijskim izborima za tijela lokalne manjinske samouprave. Tako su Hrvati u Republici Mađarskoj formirali 74 hrvatske mjesne samouprave iz kojih je izabrano 39 zastupnika u Skupštinu HRVATSKE MANJINSKE SAMOUPRAVE. U hrvatskim mjesnim samoupravama izabrano je 369 tzv. elektora. Predstavnici ovih samouprava mogu sudjelovati na sjednicama gradskih skupština, diskutirati o prijedlogu ali ne i odlučivati.

Interese manjina zastupa zastupnik u skupštini dotičnog grada na funkciji savjetnika za pitanje manjina.

U Republici Mađarskoj, koja je multietnička država od svog formiranja do današnjeg dana, postoji 13 nacionalnih manjina organiziranih u državne samouprave. Najbrojnija je romska manjina. Prema brojnosti i socijalnom položaju svakoj manjini se jednom u godini dodjeljuju sredstva za rad organa samouprave i to iz nacionalnog proračuna Republike Mađarske. Država je za ovu godinu manjinama namijenila 730 milijuna forinti ili oko 5,7 milijuna DM.

Na primjer - u Mohaču živi oko 3.500 Hrvata i Mjesna samouprava je dobila 530.000 forinti. To svakako nije dovoljno, ali pozitivno utječe na rad.

Nekada je dovoljno i saznanje da država i na taj način brine o svojim nacionalnim i etničkim zajednicama.

Interesantno je na kraju konstatirati da u najvišem organu izvršne vlasti Republike Mađarske, u Parlamentu, nema niti jedan izabrani zastupnik manjina kao takav, već sve manjine zastupa zastupnik sa funkcijom OBUCMANA. Upravo se ovih dana vodi žučna rasprava oko toga pitanja i predlaže se da malobrojne nacionalne manjine izabiru svog zastupnika u Parlament Republike Mađarske.

Mato Matarić

VRIJEME JE GRIPA I PREHLADA!

Obrambeni sustav potrebuje aktivnu pomoć! Kako zapravo djeluju vitamini?

Tko se želi zaštititi od prehlade, trebao bi svakodnevno uzimati po jedan gram C vitamina. To je do sada potvrđeno mnogobrojnim naučnim istraživanjima a od skora je poznat i točan mehanizam djelovanja C vitamina na obrambeni sustav čovjeka. On štiti obrambene stanice organizma od tzv. slobodnih radikala (među - i krajnjih proizvoda metabolizma stanica), koje same stanice obrambenog sustava čovjeka proizvode za zaštitu od izazivača bolesti.

Slobodni radikali imaju značajnu ulogu u obrambenom sustavu

čovjeka, oni uništavaju vanjske uzročnike oboljenja, npr. virusa prehlade i gripe. S druge strane oni su odgovorni za nastanak malignih i kardiovaskularnih oboljenja. U slučaju masovnog prodora bakterija ili virusa u organizam, obrambene stanice stvaraju ogromne količine slobodnih radikala, a da bi isti napadali samo strane, a ne i vlastite stanice, potrebni su vitamini C, E, kao i provitamin A (beta-karotin).

Da bi obrambeni sustav imao optimalne uvjete za funkcioniranje, organizam mora biti snabdjeven svim vitaminima, čemu doprinosi raznolika ishrana. Ipak, u vrijeme prehlada, korisno je dodatno uzimati vitamine. Sva skorašnja istraživanja dokazuju da je optimalni dnevni unos vitamina C za zaštitu od prehlade 1.000 mg, odnosno 1 gram.

ZDRAVA ISHRANA

Svejedno da li je crvena, žuta ili zelena, JABUKA je zdrava, ali samo sa korom, jer se najbitnije tvari nalaze odmah ispod nje. "An apple a day, keeps the doctor away!" (Jedna jabuka dnevno, ne treba ti liječnik!), stoljećima govore Englezi. Manje je poznato da su već stanovnici sojeničkih naseobina oko Bodenskog jezera još 5000 godina prije Krista koristili divlje jabuke za ishranu.

Jabuka (*malus silvestris* var. *domestica*) sadrži nevjerojatnu količinu korisnih tvari: više od 20 različitih mineralnih i oligoelemenata, u koje spadaju kalij, magnezij, bakar, fosfor, kalcij i jod, a pored toga vitamine A, B i E, kao i pektin. Najnovija istraživanja dokazuju da redovno uzimanje voća sa sadržajem pektina štiti od raka debelog crijeva. Pektin iz jabuke lako se vezuje za vodu i otrovne crijevne sastojke, te se iznenada jabuka koristi i za liječenje proliva. Pored toga jabuke podstiču rad humanog obrambenog sustava, snižavaju razine holesterola, korisne su za zube i desni i upravo idealne za dijete: jednom tjedno se dnevno pojede 6 do 10 jabuka i ništa više, naravno uz dosta vode.

Danas postoji preko 600 vrsta jabuka a zajedničko im je da bi ih sve trebalo jesti sa ljuskom. Pošto je danas većina jabuka špricana, bitno je oprati ih prije jela. Najbolje je to učiniti mlakom vodom sa nešto sredstava za pranje posuda, zatim ih dobro isprati hladnom vodom. Onda ih osušene staviti u kotaricu na sto da bi se cijela obitelj mogla poslužiti. Poslovicu sa početka teksta trebalo bi korigirati jer današnja ispitivanja govore da su potrebne dvije jabuke da zadovolje dnevnu potrebu vitamina, minerala i oligoelemenata.

EKOLOŠKI SAVJET

Štedjeti energiju pri kuhanju

Kod zaprljanih ili okrnjenih posuda pri kuhanju se koristi i do duplo više električne energije nego kod ispravnih. Ali i kod potpuno novih posuda može se uštedjeti 30% energije ako veličina dna posude odgovara veličini ringle. Kuhanje bez poklopca utrostručuje potrošnju energije.

Abroncijus

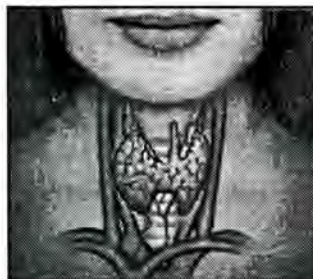
DIJETE JE UMORNO, BEZVOLJNO, DEKONCENTRIRANO...

Znaci disfunkcije štitne žlijezde u dječjem dobu se često previde ili krivo protumače. Ako dijete prvi put iz škole dođe sa lošim ocjenama, rijetko tko pomisli na štitnu žlijezdu, nego prije na to da dijete nije dovoljno učilo. Ako se ujutro teško budi, roditelji misle da je predugo čitalo, ili gledalo televiziju. Ako se preko dana bezvoljno povlači u svoju sobu, obično se misli da je prehladeno.

Često je za ova stanja kriv nepravilan rad štitne žlijezde. Ovaj organ stvara hormone koji su od životne važnosti, a koji omogućuju da promet tvari u organizmu, a samim tim i sam organizam kao cjelina normalno funkcioniraju. Živčani sustav, mišići, probavni sustav, kosti, koža i kosa, svi oni ovise od pravilnog rada štitne žlijezde.

Da bi štitna žlijezda normalno funkcionirala, potreban joj je oligoelement JOD. Joda u uobičajenoj ishrani ima veoma malo. Zbog toga je u bivšoj Jugoslaviji kuhinjska sol bila dodatno jodirana, te je manjak joda bio rijetkost. Od raspada bivše države, na tržištu se nalaze razne vrste soli, nepouzdanog stupnja jodiranosti. Stoga ponovno treba misliti na bolesti štitne žlijezde prouzrokovane nedostatkom joda, naročito što su ispitivanja od prije godinu dana u Njemačkoj pokazala da svako drugo dijete starosti trinaest godina već ima uvećanu štitnu žlijezdu, što je znak njene hipofunkcije. U ozbiljnim situacijama treba dodavati jod putem tableta, a ovdje donosimo dnevne preporučene doze joda:

- dojenčad 50-80 mikrograma
- djeca 1-9 god. 100-140 mikrograma
- djeca 10-12 god. 140-180 mikrograma
- mladež do 18 god. i odrasli do 50 god. 200 mikrograma
- odrasli preko 50 god. 180 mikrograma
- trudnice 230 mikrograma
- dojilje čak 260 mikrograma.

Štitna žlijezda je organ u obliku leptira, koji se nalazi ispred grkljana. Proizvodi hormone važne za metabolizam.

STAZE DITINJSTVA

Nastala u vrime podizanja velikih nasipa za obranu od poplava, Jama je bila stalno prisutna i zauzimala značajno mesto u životu ljudi a pogotovo seoske dice. O njenom nastanku ona nisu mnogo razmišljala, ali su joj se radovala i u njoj uživala. Jama je za dicu pojam - za mesto okupljanja; kod Jame su u igri ugodno provodila litnje dane, izminjivala iskustva i dolazila do novih saznanja. Ona je bila životna škola mladih, naročito onih do dvanaeste godine života.

Udaljena od sela prema reci par minuta hoda, nevelika i okruglog oblika, jedva 200 metara u prečniku, i u vrime najvećih suša imala je dovoljno vode koja se mnogostruko koristila. Dilom piskovito, a više muljevito, dno Jame davalo je vodi neprozirnu tamno zelenu boju. Za dicu je bila pomalo tajnovita. Duboka i po dičijem uvirenju bez dna, izazivala je stariju dicu da joj pajvanom i kamenom mire dubinu, ali su u nikom strahu od njene osvite na pola puta od toga odustajala. Virovatno joj otuda i ime jer drugoga nikada nije ni imala. Ličila je na minijaturno jezero, blagih obala, a samo na jednoj strani obala je bila pomalo strma i pogodna za pecanje. Jedan kanalić, poput moreuza, vezivao je sa nizinom kraja južne strane sela. Dicu je najinteresantnija bila kada je i ova nizina, uslid kiša ili podzemnih voda, bila poplavljena. Veliko prostranstvo vode, u dičijoj mašti, podsicalo je na nikadašnje Panonsko more. Mladi su tada sa korpama od pruca poklapajući hvatali ribu, a odrasli krajem lita potapali kudelju. Prvim kućama do nje voda je tada ulazila u bašte i dvorišta.

U ranu zoru, nakon kratke litnje noći, dok je još treperila ponika zvizda, prvi jutarnji positioci Jame bile su guske i patke sa mladima, koje su lovile punoglavce, žabe i sitnu ribu. Dok su petlovi u selu kukurikali i na travi se blistala rosa, za njima su žurili mali pecaroši, usput se oblačeći, noseći udice sa štapovima ili trskama. Oni koji su uspili pronaći gliste, mišali su sredinu kruva sa sitnom paprikom i na kuglice takvog kruva pecali. Iznad vode lebdila je magla, osiacao se miris isparavanja blatne vode i mokre trave. U Jami je bilo sitne ribe koju su mištani nazivali Pucavci, neobično ukusne kada se ispeče usoljena na trsci u plehanoj tepsiji. Ponekad su je i odrasli mrežom hvatali u barama pored sela i slano ispečenu grickali dok su kovali rakiju i gustirali dudavaču. Pecala su dica dok je bilo svežije, dok je "išla" riba, jer sa vrućinom nije grizla a i voda je tada dicu više privlačila na kupanje i drugu zabavu.

Zatim su na Jamu izlazile starije žene, koje više nisu odlazile na teže poljske radove, da na Jami peru grublji veš, starija odila, slamnjače, ponjave, gube, krpare i

slično. Obično su ga prethodnog dana kod kuće kuvale u lugu, a ovde prale, ispirale i sušile na travi. Žene su gurale drvene tragače na kojima je bila naopako postavljena klupčica za pranje, između njenih nogu korito sa vešom, domaćim sapunom i obavezan praćak. Na tragačama je visila marama, riđe čisti peškir u kojoj je bio vezan ručak. Pored tragača, držeći se za noge klupčice da ne zaostanu, tapkala su bosih nogu manja dica i unučići. Veća dica bi od poslednjih kuća potrčala naprid, dižući oblake prašine, nestrpljiva da što prije stignu do Jame. Zagazivši do kolina u vodu, žene bi postavljale klupčice na mista sa tvrdim dnom i otpočinjale bi pranje. Težak posao trajao bi po cio dan. Žene bi ga olakšale razgovorom o seoskim novostima, pomalo ogovarale a nešto i ugovarale.

Kada bi sunce počelo peći, snalažljiviji neplivači vezivali su po dve tikve i na njima zaplivali dalje od obale, rastirujući guske i patke, koje bi pobigle na travnatu ledinu. Najmlađi goli, kao od majke rođeni, nešto su kopali i gradili na obali, stvarajući svit iz mašte. Kao pačići slobodno su utrčavali u rojevima u vodu i motali se oko pralja u plićaku. Žene bi se ljutile što im vodu mute, trdile i uzvikivale: "Izila vas živina, nečišnjak jedan, ... i ko vas je pokupio...". Istovrimeno bi se čuo pokoji zvučan udarac praćka po mokrom i golišavom tilu mališana, malo niže leđa.

Kada bi zazvonilo zvono seoske crkve, znak da je podne, žene bi se prikrstile i vičući na sav glas sakupile povirenu im dicu na čuvanje. Posidale bi u grupama na nisku travu, okruglih pljosnatih mali plodova koje su nekada dica ila a nazivala se Božji kru. Žene bi dilile dici užnu: kru i slaninu sa lukom, nekada samo kru namazan mašču, posoljen i popapren, ritko kru namazan zaprškom, pekmezom od šljiva ili gustim gravom. Sideći u grupama, žene bi uz ilo nastavljale razgovor, dovikujući se. Vrimenta za razgovor nikada nije bilo dosta.

To je bilo doba najveće žege, kada bi poneki mali svinjar sa obližnje ispaše dotirao svoje šticeenike na poilo, da se prokaljužaju i poslipodne kraj Jame ispavaju, dok bi se on sa ostalom dicom igrao u vodi i oko nje. Tada je bilo najslade valjati se u toploj i dubokoj prašini na nasipu ili se mazati blatom po čitavom tilu i kao crnci juriti i plašiti manju dicu i obavezno curice.

Na Jami i oko nje po cili dan je bilo živo: jurnjava, ciča, vriska i galama dice čula se nadaleko, sve do prvih kuća u selu. Najbučnije je bilo kada bi u toku sparnog dana naišao kratak ali snažan litnji pljusak. Oblak bi obično došao priko šume od reke, na nebu bi se zacrnilo, a od grmljavine sve je tutnjilo. Dok bi žene krile

manju dicu ispod klupčica, koje bi pokrivala vešom kao i svoje glave, oni veći veselo su gacali po vodi koja je sa svih strana u potocima žuborila ka Jami, a hrabriji su se kupali na kiši, virujući da je voda tada najtoplija.

Tu su se mogli viditi najraznovrsniji muški i ženski kupaći kostimi, počev od onih koje su nosili Adam i Eva, pa do ženskih dvodilnih u više boja i materijala, snalažljivo kombiniranih od marama i kecelja. Dva kraja marama bi se vezala oko vrata, a druga dva ispod pazuha na leđima kao gornji dio; za donji dio koristila se kecelja proturena između nogu i na leđima zakačena za kanap kecelje. Muška dica su nosila gaćice domaće izrade, od grubog bilog platna ili crnog klota, zavisno od mogućnosti, ali obavezno do kolina.

Jama je uzimala i žrtve; udavio bi se poneki mališan a da to u prvom momentu niko ne bi ni primetio. Sudbina, govorele su žene; Božja volja, rekle bi druge; Bog je sebi uzimao najbolje za anđele, objašnjavale treće. A dice je u selu bilo zaista mnogo. Velika škula se morala dograđivati, Mala škula sazidati i jedna zgrada u zakup uzimati.

Čitava buka na Jami kao da nije mnogo smetala starijima koji su pored nje prolazili. Malo bi zastali posmatrajući sa simpatijom mravinjak od dice, razmišljajući o prohujaloj mladosti i nastavljali dalje svojim poslom. Ipak, u njima bi ostajao nemir, koji bi još dugo nosili u sebi.

Priko nasipa nalazile su se najplodnije njive i tu se u neposrednoj blizini sela gajilo povrće: paprika, luk, kupus, paradajz. Seljaci su kolima u buradima sa Jame nosili vodu za zalivanje povrća. Usput bi okupali ozno-jene konje a i sami se u Jami osvežili.

U žaru igre, dica bez nadzora zaboravljala su na vrime i povratak kućama. Umorne i gladne zaticalo ih je veče. Tek klepetuše sa krava i ovaca, jurnjava svinja ili večernje zvono, upozoravali su dicu na pridstojeću roditeljsku grdnju i da je već noć prid njima.

Sa vršidbe umorni ljudi i žene svraćali su na kupanje, pripremajući se za počinak i drugi naporni dan.

I tako, kad se dan bliži kraju, na Jami bi zavladao tišina. Voda na mi-sečini i blagom povitarcu poput krljušti prisijavala se i svitlucala. Žabe su započinjale večernji koncert. Svež vazduh sa reke donosio je miris rascvi-tale šume i zelenila. Jama se odmarala prid ponovni dolazak svojih zaljubljenika. Oni su dotad slatko spavali i u snu je ponovno doživljavali.

Ivan Kovač

ŠOKAC GRDI SVOGA KONJA

Čitali ste vi u knjigi
o onome slavnom Cigi
kako fali svoje kljuse,
ali ovo još ne čuste:
Kako jedan Šokac stari,
svome konju ugled kvari;
čiča Žilja on se zvao
i s konjima trgovao.
U Monoštoru to se zgodi,
nek nas priča dalje vodi.
Iz Berega kupac dođe
sa vodičem kroz Monoštor prođe.
Kad kod čiča Žilje stupi,
da od njega konja kupi,
čiča Žilja konja grdi,
"Linčina je" - za njeg tvrdi.
Gleda kupac pa se čudi,
ali ipak novce nudi:
"Meni konj se dobar čini,
zar da rič je o linčini?"
"Da", - ponovi čiča Žilja.
"On veoma lin je, zbilja,
ko današnja mladež jeste,
jedva ide usrid ceste".
"A oće li bar da krene?"
- začuje se upit gosta.
"Oće, al tad bi da ga smene
jer misli da je vuko dosta."
Sad već kupca sumnje muče,
svog vodiča za rukav vuče:
"Daj ti meni savit pruži,
zašto gazda konja ruži?"
"Ništa konju tom ne fali!"
- odgovor je bio jasan.
Čiča Žilja to se šali,
njegov konj je dobar, rasan.
Pa se kupac natrag vrati,
šaljivdžiji dobrom starom
"linoga" konja plati,
zadovoljan sa pazarom.

Sačuvao:

Ivan Pašić, B. Monoštor

(Ova pismica je napisana prema potpuno istinitom događaju iz 1949. godine.)

DIDA BOŽIČNJAK

Prosinac je mesec
I bliži se kraju
Sad evo Božić
Sva dica čekaju.

Sva su ustreptala
Ko zvezde trepere
Jer iz torbe dide
Pokloni se dile.

Dida božićnjak je dobar,
srca plemenita,
Svaku dičju želju
Hoće da pročita.

Neka dica žele
Puno igračkaka
Neka lipu knjigu
Da im čita baka.

A na kraju baka
Od srca vam želi,
Za Novu godinu
budite veseli.

Kata Šteli rođ. Kalčan

MIROLJUB (izlazi 4 puta godišnje). Izdaje Kulturno-umetničko društvo "Vladimir Nator", 25000 Sombor, Venac Radomira Putnika 26, tel. 025/ 38-173.
Uredništvo: Josip Pekaović - glavni i odgovorni urednik, Cecilija Miler - zamjenik glavnog i odgovornog urednika i likovni urednik, Zlata Pekaović, Ivan Kovač, Alojzije Firanj, Franjo Krajniger, Zoran Čota. List je registriran u Ministarstvu za informacije Republike Srbije broj 2583 / 03. 02. 1998.
E-mail: Miroljub@Tippnet.co.yu
Prijelom teksta: mr. Ervin Čeliković.
Tisak: Štamparija "GLOBUS" Subotica, Otmara Majera 10, tel. 024/551-202.
Tiraž: 800.
Web strana: tippnet.co.yu/media/miroljub

STIPAN BEŠLIN

Rođen je 4. siječnja 1920. godine u Bačkom Monoštoru od oca Marka i majke Marije rođ. Pašić, kao njihovo prvo dijete. Siromašni, zapali su u osobito težak položaj kada je šestogodišnji Stipa ostao bez oca; majka Marija sa sinovima Stipom i Marinom morala se vratiti u roditeljski dom. Tako je odgoj Stipana bio pod strogim nadzorom djeda po majci Marina Pašića.

Već kao malo dijete Stipa je pokazivao mnoge znakove izvanredne nadarenosti.

U rodnom mjestu u roku upisuje i s odličnim uspjehom završava četiri razreda osnovne škole. Školske 1930/31. upisuje I. razred gimnazije u Somboru. Školu pohađa kao pitomac-kandidat karmelićanskog samostana. Nakon preležane upale pluća na savjet poglavara samostana napušta isti i školu pohađa kao đak putnik, pješačeći.

Uspješno završava 4 razreda gimnazije i upisuje 5. ali "Odlukom Ministarstva prosvete broj 37373 od 10. 11. 1934. izgnan je iz svih srednjih škola u Kraljevini sa pravom polaganja privatnog ispita." Razlozi su bili politički.

Peti razred gimnazije uspješno polaže privatno, a nakon neuspjeha na Državnoj realnoj gimnaziji u Vukovaru, odlazi u Zagreb i stanuje u Zavodu salezijanaca. Ovdje mu se obnavlja tuberkuloza, pa se teško bolestan vraća u rodno mjesto. Budući da siromašni majka i djed nisu mogli uložiti u Stipino liječenje, bolest uzima sve više maha i izaziva njegovu preranu smrt 7. travnja 1941. Pokopan je na seoskom groblju u Bačkom Monoštoru.

Stipan je rano počeo pisati pjesme. Već u svojoj 13. godini objavljuje u časopisu "Krijes" (god. 14, 1933, br. 1, str. 16) pjesmu "Molitva Mariji". U narednim brojevima ovoga časopisa objavljuje pjesme "Zima", "Kako je lijepo", te crtice "Vjesnici snijega" i "Pjesma majci". U časopisu "Anđeo čuvar" objavljuje dječje pripovijetke. Njegovo najznačajnije književno ostvarenje jest zbirka pjesama "Tamna cesta".

Naslovi pjesama ovog talentiranog hrvatsko-šokačkog pjesnika uvršteni su u izdanje Leksikografskog zavoda FNRJ "Bibliografija rasprava, članaka i književnih

radova", Jugoslavenska književnost II/I, Poezija A-F, Zagreb 1959, br. 6832-6873. Bibliografija navodi 41 objavljenu pjesmu.

Matica srpska u Novom Sadu uvrstila je Stipana Bešlina u Leksikon jugoslavenskih književnika koji su stvarali između dva svjetska rata.

A. Čota

SOMBOR

*Glomaznost tornjeva, blistanje trave rosne,
pramovi mraka u krošnjama sanjaju.
Vršci su kuća sitni i blijedi
i u pjenušavo rumenilo uranjaju.*

*Koraci krupni pločnikom odzvanjaju.
Zvrndaju kola i biju ure.
Kroz bakreno-zlatne talase sunca
obljeću laste zvonike sure.*

*Sjene se tanke u ništa rasplinule.
Odmoreni vrapci na prozore sjedaju.
S ulicama ljupkim, s gromovima i drvećem
krovovi se teški u nedogled redaju.*